

THE CHURCH OF ALEXANDER NEVSKY

Mukhiddin Khidirov

Lecturer at Termez State University

Termez, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Alexander Nevsky, church, Orthodox architecture, religious heritage, historical monument, cultural heritage, Russian Orthodox Church, religious architecture, Orthodoxy, architectural style.

Received: 01.07.25

Accepted: 02.07.25

Published: 03.07.25

Abstract: This article highlights the history, architectural features, and religious and cultural significance of the Church of Alexander Nevsky, one of the most important architectural monuments of the Orthodox faith. The stages of the church's construction and its spiritual and educational role in society are discussed. The article emphasizes how the personality of Alexander Nevsky and the ideals embodied in the Russian Orthodox Church are reflected in the church's architecture. The church is considered an important source for academic research in the fields of religious architecture and historical-cultural heritage.

ALEKSANDR NEVSKIY CHERKOVI

Muhiddin Xidirov

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

Termiz, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Aleksandr Nevskiy, cherkov, pravoslav me'morchiligi, diniy meros, tarixiy obida, madaniy meros, Rossiya pravoslav cherkovi, diniy me'morchilik, pravoslavlik, me'moriy uslub.

Annotatsiya: Ushbu maqolada pravoslav dinining muhim diniy me'moriy obidalaridan biri bo'lgan Aleksandr Nevskiy cherkovining tarixi, me'moriy xususiyatlari va uning diniy hamda madaniy hayotdagi o'rni, cherkov qurilishining bosqichlari, shuningdek, uning jamiyatdagi ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati yoritilgan. Aleksandr Nevskiy shaxsiyati va uning rus pravoslav cherkovi timsolidagi ideallari cherkov me'morchiligida qanday ifoda etilgani, cherkov diniy me'morchilik va tarixiy-madaniy meros sifatida keng ilmiy tadqiqotlar uchun muhim manba ekanligi ta'kidlangan.

АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ ХРАМ

*Мухиддин Хидиров**Преподаватель Термезского государственного университета
Термез, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Александр Невский, храм, православная архитектура, религиозное наследие, исторический памятник, культурное наследие, Русская православная церковь, религиозная архитектура, православие, архитектурный стиль.

Аннотация: В данной статье освещается история, архитектурные особенности и религиозно-культурное значение храма Александра Невского — одного из важнейших архитектурных памятников православной религии. Рассматриваются этапы строительства храма, его духовно-просветительская роль в обществе. Отмечается, как личность Александра Невского и идеалы, воплощённые в Русской православной церкви, отражаются в архитектуре храма. Храм представлен как важный источник для научных исследований в области религиозной архитектуры и историко-культурного наследия.

Kirish

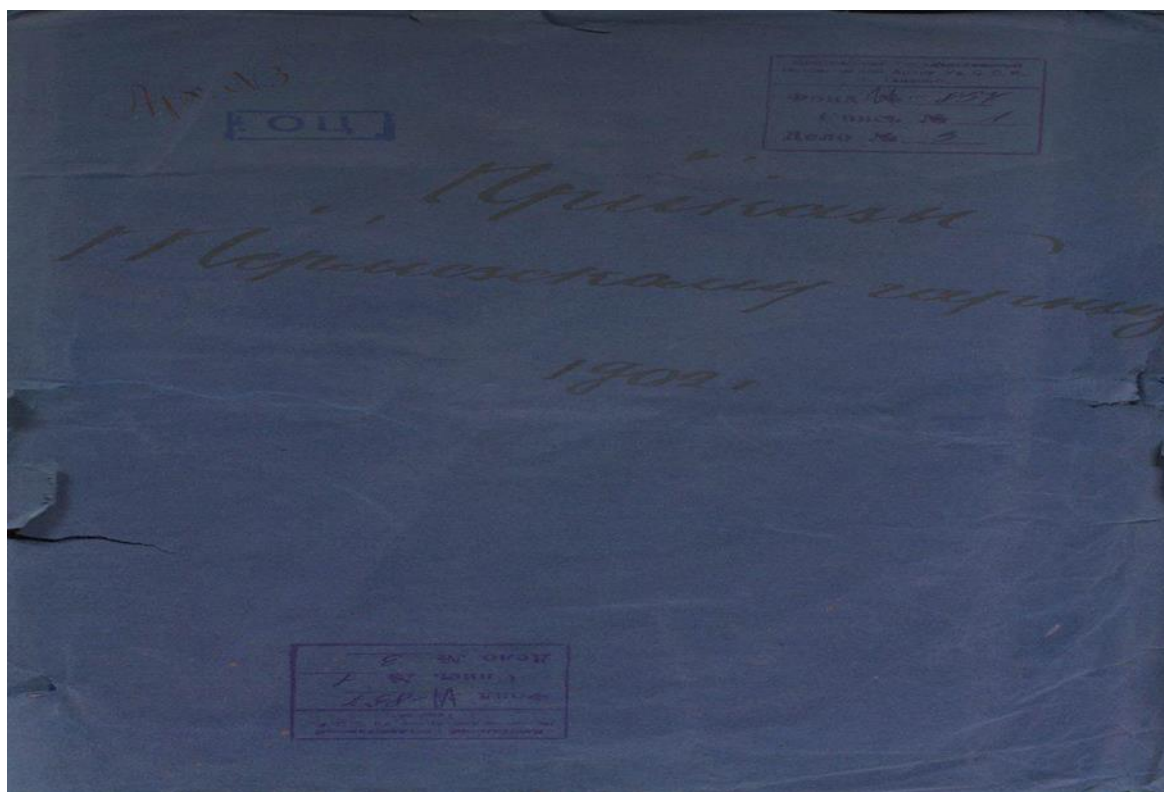
Pattakesar hududiga Rus harbiy brigadasi ko'chib kelib joylashtirilgandan so'ng birinchi navbatda cherkov qurishga katta e'tibor beriladi. Lekin ayni vaqtda Tuproqo'rg'on harbiy garnizoni qurilishi ketayotgan bir vaqtda yangi cherkov qurish imkoni bo'lmaydi shuning uchun 1897-yilda qurilgan va Xudoning odami Aleksis nomi bilan nomlangan birinchi vaqtinchalik brigada cherkovi foydalanishga topshiriladi. Termizda ajratilgan hududda chegara brigadasi, rus pravoslav cherkovi 1897-yilda qurilib foydalanishga topshirildi. Bir ozdan keyin ikkinchi cherkov binosi XX asrning boshlarida Rossiyaning eng janubiy chegaralarida g'oyaviy va siyosiy qudratini namoyish etish uchun Sankt-Peterburgdan yuborilgan harbiy kafedraning loyahasiga binoan yangi cherkov qurishga qaror qilindi. An'anaga ko'ra, shahar bo'ylab ma'badga markaziy maydon ajratilgan bo'lib, u badiiy va hukmronlik qiluvchi aspekt bo'lib xizmat qiladi. 1905-yilda yakuniy garnizon cherkovi qurilgan. Qo'ng'iroq minorasini Afg'oniston chegarasidan eng yaqin hududidan ko'rish mumkin edi. Termiz cherkovining yirik tarixiy shaxslar bilan bog'liq bo'lgan loyahasini yaratish tarixi juda qiziq va muhokmalarga sabab bo'lgan. 1900-yilda Rossiya imperiyasining harbiy vaziri A.N.Kuropatkin podshohga bergan hisobotida shtabga ruhoniy tayinlangan qo'shinning barcha bo'linmalarida cherkovlar qurish uchun mablag' topish zarurligini va keng va arzon harbiy cherkov qurilish jarayonini rivojlantirish kerak edi. Buning ortidan imperator Nikolay II ning javobi keltirilgan: "Xudo qo'shinlarning diniy ehtiyojlari tez orada qondirilishini nasib etsin, men buni juda muhim masala deb bilaman"[1]. 1900-yil yanvar oyida

podshoning buyrug‘i bilan Bosh shtabda piyoda generali graf Tatishchev boshchiligida qondirish masalalari bo‘yicha maxsus komissiya tashkil etildi. Bu cherkov vaqtinchalik binoda tashkil etilgan bo‘lib bundan rus aholi tomonidan norozilik bildiriladi. Bir necha yil o‘tgach, harbiy idora Turkistonda tayyorlanadigan ochiq kul rangli g‘ishtdan harbiy mozorlar, idish-tovoqlar va riznitsaning namunaviy loyihasi bo‘yicha kapital binoni qurish uchun pul ajratdi.

Sobor me‘morlar Fyodor Verjbitskiy va Fyodor Smirnov tomonidan ishlab chiqilgan harbiy cherkovning namunaviy loyihasi asosida qurilgan. Turkiston harbiy mozorlariga xos bo‘lgan ushbu loyiha hukumat tomonidan Toshkentda joylashgan 1-Turkiston o‘qchi brigadasi cherkovi qurilishi uchun tasdiqlangan. Turkistonda ushbu loyiha uchun ikkita umumiy shahar qurish rejalashtirilgan edi.

Asosiy qism

Aleksandr Nevskiy cherkovi XIX asr oxiri va XX asr boshlarida, aniqrog‘i 1901–1904-yillar oralig‘ida Rossiya imperiyasi tomonidan Termiz shahrida qurilgan. Ushbu pravoslav cherkov Termizdagi rus harbiy garnizoni uchun diniy markaz sifatida xizmat qilgan va Rossiyaning diniy siyosatini mustamlaka hududlarida tatbiq etish siyosatining amaliy namunasi bo‘lib xizmat qilgan.

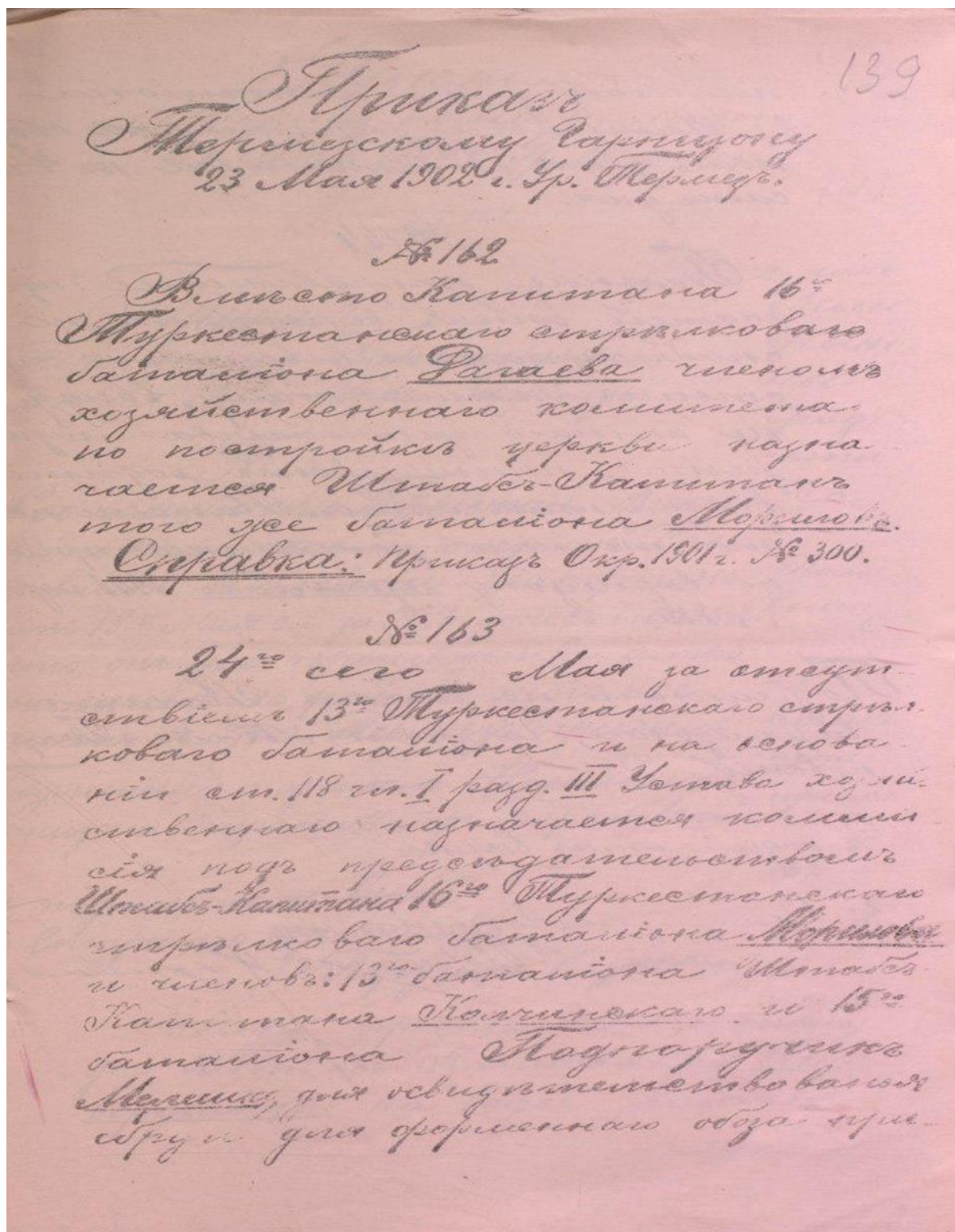

II.1. Nikolay II ning 1902-yil 23-maydagi cherkov qurish to‘g‘risidagi qarori

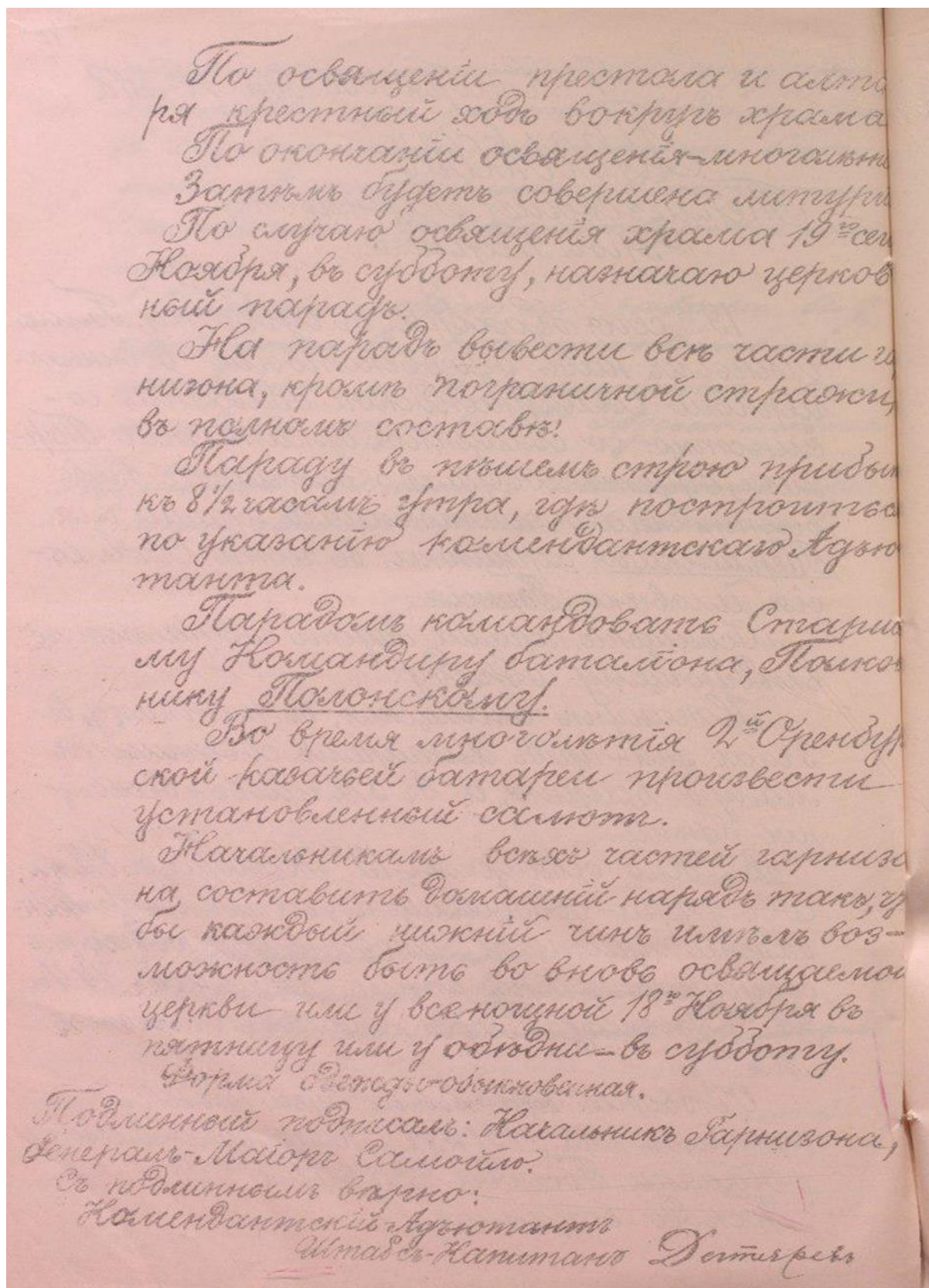
O‘sh va Termizdagi ba‘zi pravoslav cherkovlari "Xudoning odami Aleksiy sharafiga" 9-Turkiston o‘q otish polkining Termiz cherkovi chegara brigadasi shtab ofitserlari ishtirokida shaharning o‘rtasida "katta keng maydonda" qurilgan bo‘lib, u ko‘chalardan qaysi har tomonga ajralib ketgan daraxtlar bilan o‘ralgan. Binoning to‘rtburchaklar shaklidagi rejasida pravoslav

xochining tasvirlari berilgan bo‘lib, ularning o‘qlari bo‘ylab chiqadigan joylar - sharqda absidlar qolgan uchta jabhaning markazida joylashgan. Cherkovning geometrik jihatdan aniq ichki tuzilishi to‘rtburchaklar shaklidagi ibodat zali va g‘arbdan qo‘shni ayvon va ayvonlardan hamda sharq tomondan yeqlar bilan qurbongoh apsisidan tashkil topgan binoning tashqi hajm-fazoviy tarkibi edi.

Cherkovning arxitektura uslubi pravoslav me‘morchiligi elementlariga asoslangan bo‘lib, u gumbazli va minorali inshoot sifatida qurilgan. Qurilishda ruscha g‘isht va O‘rta Osiyo uslublari uyg‘unlashtirilgan.

II.2. Nikolay II ning 1902-yil 23-maydagi cherkov qurish to'g'risidagi qarori

II.3. Nikolay II cherkov qurish to'g'risidagi qaror (23.05.1902)

Shahar cherkovi soborlarining fraksiyonel "dunyoviy" shakllaridan farqli o'laroq, katta ekspresiv hajmlar va ingichka jabhalar bilan ajralib turardi. Bir paytlar Termiz cherkovining asosiy hajmining prizmasi ustida ko'tarilgan chiroyli sharsimon gumbaz va qo'ng'iroq minorasi

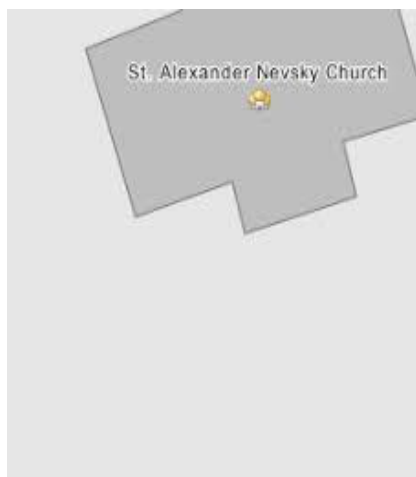
chodirining piramidasi 1930-yilda buzib tashlangan. An'anaviy tarzda g'ishtdan yasalgan jabhada devorlarning tekisligi hali ham yarim doira shaklida va plyonkalarda katta pravoslav xochlari bo'lgan relyef detallari-arxivlar bilan bezatilgan. Fasadlarning obrazli tuzilishi ko'p qavatli korniz va vestibyullar ustidagi bir qator kokoshniklar bilan yakunlanadi. Qurbongoh ustidagi yoy shaklidagi katta sharqiy gumbaz ilgari keelli arxivlarda yarim dumaloq teshiklari bo'lgan kvadrat bilan barabanga suyangan. Favqulodda kirish eshigi ustida joylashgan to'rtburchaklar asosda, sakkiz qirrali tepalikka qo'ng'iroq minorasi joylashagan. Har bir chetida ravoqli teshiklari bo'lgan qo'ng'iroq me'morchiligiga yengillik va nafislik bag'ishlagan. Hozirda Aleksievskaya cherkovining ichki qismlari buzilgan - dekor va cherkov atributlari yo'qolgan, shiftlar tekislanib taxtalar bilan o'ralgan. Qurbongoh qismining ifodali yechimi esga olinadi, u yerda to'satdan baraban ichidagi yarim doira teshiklari bilan yoritilgan baland balandlikdagi baland tonoz paydo bo'lib, u osmon nuri va yorug'lik va havo ko'pligi hissi hosil qiladi.

1905-yil 19-noyabrda Cherkov tantanali ravishda muqaddas Shahzoda Aleksandr Nevskiy nomi bilan qurilib foydalanishga topshiriladi. Turkistonda qurilgan namunali harbiy cherkovlarning birinchi namunaviy cherkovi edi. Cherkov pishgan g'ishtdan qurilgan bo'lib cherkov qurilishida asosan rus harbiylari va qisman rus aholisi tomonidan qurilib bitkiziladi. Katta qo'ng'iroq minorasi va ikonostazasi bor edi. Bu qo'ng'iroq va ikonostaza Sankt-Peterburg shahridan keltirilgan. Cherkovning ichki maydoni 24x16 metrga teng edi. Cherkov ichki qismida ko'plab piktogramma va cherkov ashyolari bor edi. 1910-yilgacha cherkov 9-Turkiston kichik polkiga tegishli bo'lib, Xudoning odami (17 martning taxt bayrami) Avliyo Aleksiy nomi bilan ochilgan bo'lib va uning ruhoniysi Vasiliy Pavlovich Blagoveshchenskiy edi[2].

1910-yilda cherkov Sankt-Aleksandr Nevskiyning sharafiga ko'chirildi. O'sha paytda Ruhoniy Vasiliy Nikiforovich Orlinskiy edi. Arxiv hujjatlariga ko'ra, dastlab XX asrning boshlarida tarqalgan. Termizda 13, 14, 15 va 16-Turkiston o'qchi polklari, 15-Turkiston o'qchi polkining 2-kompaniya barakasi binosida, 1901-yil 10-fevralda muqaddas qilingan vaqtinchalik cherkov nomi bilan tashkil etilgan. Shahzoda Aleksandr Nevskiy. Uch yil o'tgach, bu cherkov polk uchun ahamiyatsiz bo'lganligi sababli, harbiy vazirlik ilgari tasdiqlangan modelga ko'ra, yangi tosh cherkovni qurish uchun mablag' ajratadi[3].

Yangi cherkov ochiq kulrang kuygan g'ishtdan qurilgan va 1905-yil 19-noyabrda tantanali ravishda ochilgan va oldingi vaqtinchalik cherkovning idish-tovoqlari va riznitsasi yangi cherkovga ko'chirildi. 1910-yilgacha cherkov rasmiy ravishd 4-Turkiston o'qchi brigadasining boshqaruvida bo'lib kelgan va uning ruhoniysi Vasiliy Pavlovich Blagoveshchenskiy edi.

II.4. Aleksandr Nevskiy cherkovi

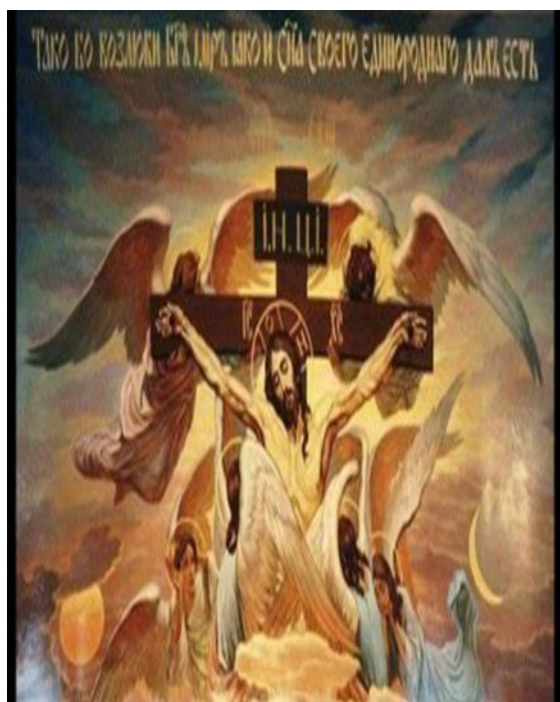

Храм Александра Невского в Термезе

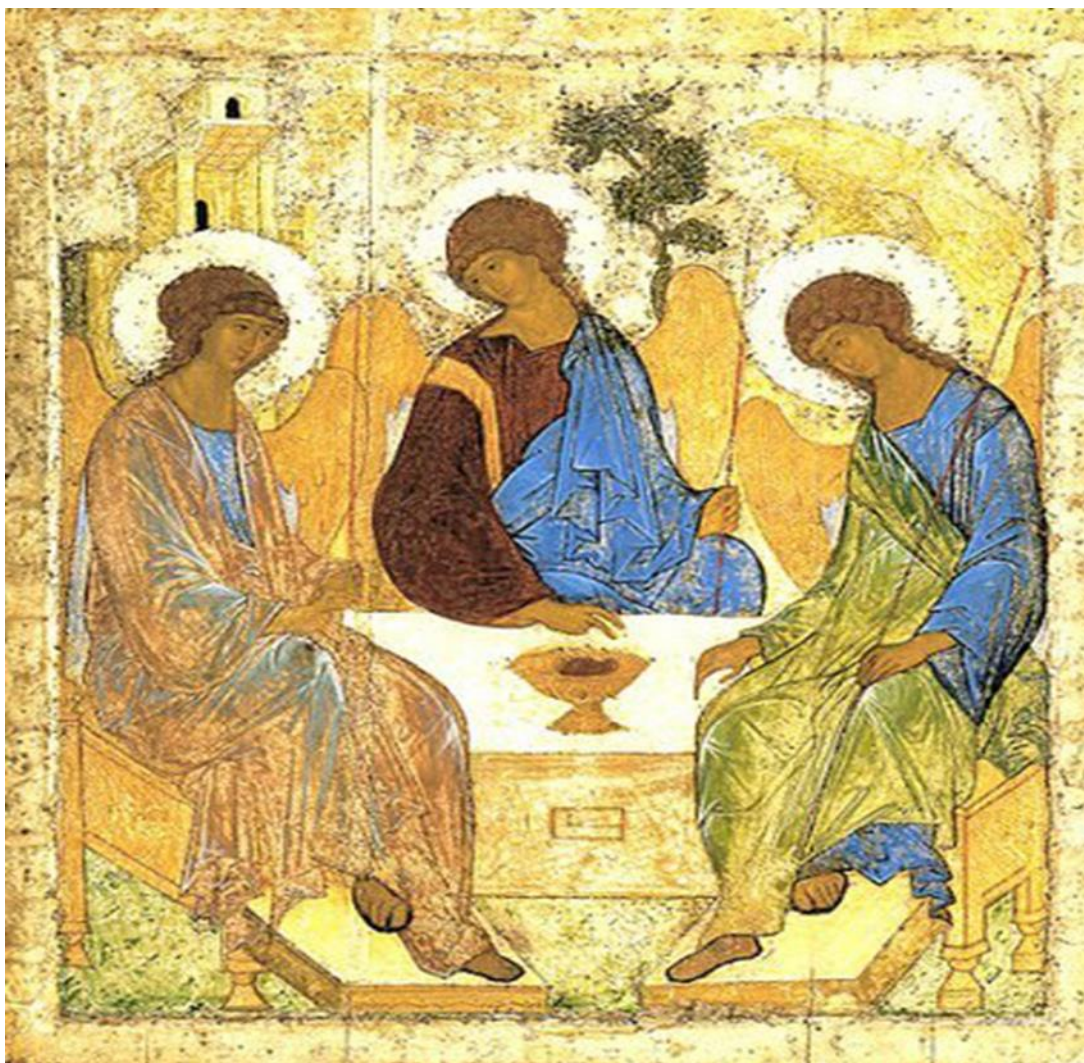

Редкое фото Л. А. Пузыркова. Начало XX века.

II.4. Bibimaryam Aleksandr Nevskiy cherkov

II.4. Bibimaryam Aleksandr Nevskiy cherkov

II.5. Aleksandr Nevskiy cherkovining ichki qismi

Najotkor buyuk belgi, Sankt-Aleksey Xudoning odam, Icon" piyola uchun ibodat", Masihning tirilishi ramzi, shuningdek, ruhoniylar kiyim-kechak, suvga cho'mish uchun shrift, qisman katta shamdon va yetti shamdon bir qismi saqlanib qolgan. Athos tog'idan olib kelingan Muqaddas buyuk shahid Jorj Pobedonostsaning ramzi esa hozirgacha saqlanib qolmagan. Avliyo ekranining mahkamlagichida uning Muqaddas qoldiqlari va paxta zarralari ko'milgan, u mo'jizaviy belgilar oldida chiroqlar bilan bezatilgan[4].

Xulosa

Cherkov 1927-yildan keyin yopildi, tez orada qo'ng'iroq minorasi buzildi. Ammo eng quvonarlisi shundaki, Termizdagi ikkinchi pravoslav cherkovi omon qoldi. Turkistondagi rus pravoslav cherkovining xayriya ishlari to'g'risida aniq, qisqa va ayni paytda ushbu mintaqada pravoslavlik tarixi bo'yicha mavjud bo'lgan eng ko'p sonli va hajmli ma'lumotlar ko'p uchraydi. Bu pul hisobotlari, to'plamlar va xayr-ehsonlar to'g'risidagi bayonotlar va yozishmalar, bundan tashqari, hisobotlar, odatda, davriy nashrlarda yoki maxsus nashrlarda nashr etilgan.

Aleksandr Nevskiy cherkovi nafaqat pravoslav dinining muhim diniy obidalaridan biri, balki rus me'morchiligi va madaniy merosining yorqin namunasi hisoblanadi. Ushbu cherkovning tarixiy taraqqiyoti, me'moriy yechimlari va diniy-ma'naviy hayotdagi o'rni uning o'ziga xosligini namoyon etadi. Cherkov me'morchiligida Aleksandr Nevskiy shaxsiyati va pravoslavlik ideallari mujassam bo'lib, u tarixiy xotira, e'tiqod va madaniyat uyg'unligini ifodalaydi. Shu bois, Aleksandr Nevskiy cherkovi diniy me'morchilik, tarixiy obidalar va madaniy identitetni o'rganish jarayonida muhim ilmiy manba sifatida ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda bu kabi obidalarni o'rganish va asrash milliy va dini merosga bo'lgan e'tiborning muhim ko'rinishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Г. Тситович Армия ва денгиз флоти ибодатхоналари. - Пятигорск, 1913. -Б.14.
2. Цитовичъ Г.А. Храмы Армии и Флота, Пятигорскъ, 1913, -С. 464
3. РГИА, ф.806, оп.8, д.462. Клировая ведомость церкви за 1905 г., ф.806, оп.10, д.447 Клировая ведомость церкви за 1912 г.
4. www.sobor.ru